

Регіоналізація у глобальному просторі

Мирослава СОЛДАК

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ
РЕВІТАЛІЗАЦІЇ БРАУНФІЛДІВ:
ПРИКЛАД УКРАЇНИ**

Резюме

Досліджено інституційний аспект відновлення браунфілдів – ділянок або об'єктів, які є покинутими, мають проблеми екологічного забруднення та потребують проведення заходів для подальшого ефективного використання з метою соціального та економічного розвитку території. Як інструмент виявлення проблемних питань ревіталізації старопромислових територій в Україні та перевірки гіпотези про необхідність формування її інституційного супроводу для забезпечення модернізації економіки регіонів використано метод експертного опитування. Загальний висновок, який можна зробити з проведеного дослідження, полягає в тому, що інституційні заходи з відновлення занедбаних територій мають бути спрямовані на культивування спеціальних інститутів сприяння ревіталізації браунфілдів з метою модернізації економіки регіонів, а саме: трансформації браунфілдів у простори розміщення об'єктів інноваційної інфраструктури та організацій підтримки малого і середнього підприємництва; підтримки розумної спеціалізації регіону шляхом розміщення промислових об'єктів, які відповідають сучасному рівню розвитку технологій, мають модернізоване виробництво, спеціалізуються на випуску наукоємної продукції або переробці відходів, розташованих на занедбаній території на принципах циркулярної економіки.

© Мирослава Солдак, 2021.

Солдак Мирослава, к.е.н., старший науковий співробітник, учений секретар, Інститут економіки промисловості НАН України, Київ, Україна. ORCID: 0000-0002-4762-3083 Email: soldak@nas.gov.ua.

Ключові слова

Браунфілд, інститути регіонального розвитку, модернізація, промисловість, ревіталізація, технологічний розвиток.

Класифікація за JEL: O18, O30, O38, Q01.

2 рисунки, 3 таблиці, 21 джерело літератури.

Вступ

Наприкінці ХХ ст. в країнах Східної Європи у промисловому ландшафті, який значно розширився в період соціалізму і був представлений в більшості міських центрів, відбулись значні зміни (Haase et al., 2021; Mirea et al., 2012). Більшість державних промислових підприємств розпочали процес реструктуризації, який закінчився необхідністю їхньої приватизації або закриття. Деіндустріалізація в постсоціалістичних країнах відбулася пізніше порівняно із Західною Європою і більш драматично через переоцінену й неконкурентоспроможну місцеву промисловість та недосконалість законодавчої бази, що регулює процеси приватизації (Duží and Jakubínský, 2013; Jigoria-Orgea, Pora, 2016). Не всі промислові компанії пережили феномен деіндустріалізації і змогли зберегти свою первісну функцію. Деякі з них зазнали структурного та функціонального перетворення (Krzysztofik et al., 2016; Амоша et al., 2017). Всі ці зміни призвели до утворення територій, що становлять браунфілди (від англ. *brownfield* – *іржаве поле*) – ділянки або об'єкти, які покинуті, мають проблеми екологічного забруднення та потребують проведення заходів для подальшого ефективного використання з метою соціального та економічного розвитку території. Їхня кількість, ймовірно, буде зростати відповідно до того, як буде змінюватися і мігрувати промислова діяльність, щоб іти в ногу з технологічним розвитком і глобалізацією (процеси офшорингу та решорингу). Недавнє дослідження (Payá Pérez, Rodríguez Eugenio, 2018. р. 5), що охоплює 28 країн ЄС, констатує наявність близько 2,8 млн ділянок,

на яких відбувалися / відбуваються забруднювальні дії. Згідно з даними 16 країн з 2014 р. було зареєстровано більше 76 000 нових ділянок.

Браунфілди часто є джерелом незручностей для довколишніх мешканців, особливо у випадках забруднених ділянок (ризик для навколишнього середовища і здоров'я людини) або занедбаних будівель (ризик аварій, високий рівень злочинності) (Amosha et al., 2018). Ці проблеми можна подолати шляхом ревіталізації (від англ. *revitalization* – пожвавлення, відродження), тобто заміни функцій покинутих промислових об'єктів з урахуванням виникнення і розвитку нових соціокультурних потреб мешканців міст та відповідно до сучасного рівня розвитку промислових технологій. Ревіталізація браунфілдів дає реальні можливості для міського розвитку завдяки ущільненню міських територій, пожвавленню депресивних районів, зменшенню витрат, пов'язаних з розростанням міст (наприклад, погіршення навколишнього середовища, розширення інфраструктури, збільшення транспортних витрат) (Batunova, 2020).

Промисловість в Україні руйнується внаслідок економічної та політичної трансформації, а в ширшому контексті – зсуву в глобальній політиці, який позначився на Центральній та Східній Європі й усьому пострадянському просторі. Водночас перетворення в промисловості – це не універсальні моделі, оскільки на економічні відносини впливають інституційні особливості, соціальні взаємодії та культурні цінності, сформовані історією (Hann, Hart, 2011; Юзвяк, 2019).

Деіндустріалізацію в Україні супроводжували процеси перерозподілу власності, виокремлення нових юридичних осіб із великих структур повного циклу виробництва товарів. Сировино-добувні підприємства розривали відносини з переробними вітчизняними підприємствами з огляду на свою сировинну продукцію і напівфабрикати на світові ринки. Це ставило у складні умови вітчизняні галузі виробництва, які отримали проблеми із забезпеченням своїх підприємств сировиною та напівфабрикатами вітчизняних виробників (Амоша et al., 2017, р. 226). Адаптація галузей національної промисловості у нових економічних умовах відбувалася переважно не шляхом створення нових високотехнологічних виробництв, а шляхом закриття окремих підприємств і навіть майже зникнення цілих галузей (легка промисловість), продукція яких виявилася неконкурентоспроможною. Багато з тих підприємств, які зуміли пристосуватися до нових економічних відносин (у добувній, чорній металургії, електроенергетиці, газовій промисловості, хімії та нафтохімії, машинобудування), використовують застарілу техніку і технологію, що негативно позначається на рівні продуктивності праці та екологічному стані у регіоні. Цей занепад вирішальний для повсякденної діяльності та стратегій виживання в старопромислових регіонах, особливо в малих містах, зокрема в монофункціональних, де процеси деіндустріалізації гостро виявляються через такі наслідки, як зростання безробіття, відсутність нових робочих міст, зниження купівельної спроможності населення, незадовільний стан житлово-

комунальної сфери, незадовільний стан навколишнього середовища, посилення соціальної напруженості.

Модернізувати економіку старопромислових регіонів можливо шляхом створенні нової індустріальної бази через збереження й розвиток середньо- та високотехнологічних виробництв. Подальша диференціація структури економіки можлива через розкриття потенціалу регіональних інноваційних систем як найбільш продуктивного, цілісного підходу до просування інновацій, впровадження структурних і технологічних змін відповідно до сучасних умов інтенсифікації загальносвітової конкуренції, а також численних внутрішніх економічних і соціальних викликів, що впливають на перспективи розвитку економіки, держави і суспільства. В контексті такої постановки завдання метою статті є теоретичне обґрунтування інституційного забезпечення ревіталізації браунфілдів, що дасть змогу розглядати занедбані об'єкти колишнього промислового використання як джерело можливостей модернізації економіки старопромислових регіонів шляхом впровадження інноваційних рішень для поживлення браунфілдів через їх трансформацію у простори розміщення об'єктів інноваційної інфраструктури, організацій підтримки малого і середнього підприємництва, промислових об'єктів, які відповідають сучасному рівню розвитку технологій, мають модернізоване виробництво, спеціалізуються на випуску наукоємної продукції, управління промисловими відходами на принципах циркулярної економіки.

Методи дослідження

Як інструмент виявлення проблемних питань ревіталізації браунфілдів та перевірки гіпотези про необхідність формування її інституційного супроводу для забезпечення модернізації економіки старопромислових регіонів використано метод експертного опитування. Для збору інформації була розроблена анкета експерта, в якій відображені ключові питання, пов'язані з цим дослідженням. Мета опитування – сформулювати та узагальнити компетентну думку експертної спільноти щодо розробки відповідних сучасним реаліям заходів державної та місцевої політики у сфері ревіталізації браунфілдів, обґрунтувати управлінські рішення з модернізації економіки старопромислових регіонів України, розробити науково-практичні рекомендації щодо вирішення на національному, регіональному, місцевому рівнях управління проблем ревіталізації покинутих та занедбаних промислових об'єктів.

Основними акторами опитування є представники обласних адміністрацій, міських рад, агенцій регіонального розвитку, громадських організацій з територіального розвитку. Загалом дослідження охопило 32 міста у 19 областях України, зокрема 22 міста у старопромислових регіонах: Донецький, Лу-

ганській¹, Дніпропетровській, Запорізькій, Полтавській, Харківській областях та м. Київ. Репрезентативну вибірку акторів сформовано в період з квітня по червень 2020 р. шляхом отримання повних відповідей на всі анкетні питання в кількості 39 респондентів, з яких старопромислові регіони представляють 24 експерти. Основна обробка даних відбулася у липні-листопаді 2020 р.

Загалом експертам було запропоновано відповісти на 23 запитання, які можна за змістом поділити на такі блоки: причини виникнення браунфілдів та їхня характеристика; місцеві стратегії щодо відновлення браунфілдів; проблеми стимулювання та фінансування процесів відновлення; місцеві впровадження щодо перспективних форм відновлення; відомості про себе.

Результати дослідження

Блок 1. Причини виникнення браунфілдів та їхня характеристика

Переважає більшість респондентів – майже 80% – саме деіндустріалізацію вважають основною причиною виникнення браунфілдів в їхніх містах. Майже 30% на друге місце серед найбільш вагомих факторів виникнення браунфілдів поставили процеси трансформації власності.

Експерти зазначають, що браунфілди утворились на місці промислових підприємств, що належали до машинобудівної промисловості (13%), виробництва харчових продуктів (28%), текстильного виробництва (21%), добувної промисловості (10%), металургійного виробництва (10%), хімічної промисловості (5%) виробництва будівельних матеріалів (5%), електронної промисловості (2%).

З метою визначення підходів для функціонального перетворення браунфілдів світова організація CABERNET (*Concerted Action on Brownfield and Economic Regeneration Network, EU*) (Мережа спільних дій щодо браунфілдів та економічного відновлення, ЄС) розробила класифікацію А-В-С, яка фокусується на тому, як можна ефективно використовувати браунфілди (World Bank, 2010).

Відповідно до класифікації у світовій практиці склалися три форми організації повторного використання застарілих промислових зон. Форма А – застосовується до мінімально забруднених об'єктів, які знаходяться у комерційно привабливому місці, можуть бути ревіталізовані приватними інвесторами для отримання високих прибутків. Роль держави в цих проектах зводиться до необхідних узгоджень і видачі дозволів у рамках планування розвитку міста. Форма В – застосовується до об'єктів із помірним або серйозним

¹ В дослідженні розглядалися підконтрольні українській владі території Донецької та Луганської областей.

забрудненням, проєкти реалізуються на основі державно-приватного партнерства, які набувають все більшого поширення, і різні стадії процесу регулюються за допомогою відповідних угод і контрактів. Іноді на перебудову виробництв виділяється пряма фінансова допомога державного сектору за умов виконання планових соціально-економічних завдань. Форма С – суспільно орієнтовані проєкти – здійснюються переважно в ситуаціях значних забруднень промислової зони, невизначеності спеціалізації браунфілду і перспектив комерційного використання земельної ділянки.

Більшість респондентів вважають, що в регіоні їхнього проживання браунфілди переважно належать до категорії В (54%). Друге місце у відповідях експертів посіли об'єкти категорії А (49%), третє (21%) – категорії С. *Таким чином, в Україні з різним ступенем поширені всі категорії браунфілдів: від тих, що є незначно екологічно забрудненими і знаходяться в привабливому комерційному місці, до тих, які мають ознаки сильного забруднення, розташовані у непривабливому з комерційної точки зору місці із неактивним ринком нерухомості (наприклад у депресивних містах та районах). Очевидно, що в Україні мають бути розвинені інститути, які необхідні для реалізації всіх форм організації повторного використання браунфілдів.*

Блок 2. Місцеві стратегії відновлення браунфілдів

У провідних країнах світу через екологічний компонент проєктів ревіталізації чітко сформульовано цілі в сфері охорони навколишнього середовища і сформовано відповідну нормативну базу. Національні стратегії з відновлення браунфілдів створюються саме на основі сильного екологічного законодавства. Стратегії відображають майбутні цілі з відновлення і редевелопменту занедбаних територій. В Англії діє стратегія, яку розробило агентство з розвитку – Англійські партнерства (*English Partnerships*), в Канаді – Національний круглий стіл з питань довкілля та економіки (*The National Round Table on the Environment and the Economy*). Стратегії з відновлення занедбаних територій – це не обов'язково окремий документ. Наприклад, у Німеччині питання відновлення занедбаних територій відображені у Стратегії сталого розвитку країни.

Стратегії регіонального розвитку передбачають узгодженість державної регіональної політики з іншими державними політиками, які спрямовані на територіальний розвиток. В Україні національні стратегічні цілі та пріоритети з відновлення браунфілдів не мають чіткого визначення. Як результат – питання ревіталізації занедбаних об'єктів не належать до регіональних стратегічних документів розвитку. Аналіз стратегій розвитку таких промислово розвинених регіонів, як Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська, Одеська області вказують на відсутність питань щодо відновлення занедбаних промислових зон. У Стратегії розвитку м. Києва до 2025 р. у SWOT-аналізі наявність занедбаних промислових зон віднесено до категорії

«Opportunities», але стратегічні цілі щодо управління ними не визначено. Місцеві політики усвідомлюють важливість перетворення браунфілдів на двигуни економічного розвитку територій: 2/3 респондентів відповіли позитивно щодо намірів включення питання відновлення покинутих та занедбаних промислових об'єктів до стратегії розвитку території; 13% вказали, що стратегічне планування території не буде найближчим часом торкатися редевелопменту занедбаних об'єктів колишнього промислового використання; 3% не мали відповіді на це питання.

Для проведення успішної політики з відновлення занедбаних територій необхідна їхня інвентаризація. Менше половини опитаних (46%) вказали на те, що база покинутих промислових об'єктів створюється у їхньому місті. Майже 29% негативно відповіли на це запитання, 2,6% не мали відповіді. Також експерти вказали, що інформація про об'єкти браунфілд (об'єкти нерухомості) різних форм власності (приватна, державна, комунальна) вже розміщена на сайті Управління з питань стратегічного розвитку та інвестицій обласної державної адміністрації, на сайті агенції із залучення інвестицій та обслуговування інвесторів, окремі покинуті промислові об'єкти включено у бізнес-каталог області або до Інтегрованої концепції розвитку міста.

База об'єктів браунфілд створюється з метою надання доступу до реєстру покинутих промислових територій, придатних для реконструкції та будівництва нових об'єктів, і має розширити можливості усіх зацікавлених сторін для спільної роботи щодо інвестування в об'єкти браунфілд, створити канали зв'язку між потенційними інвесторами і особами, які приймають рішення у сфері політики міського розвитку, спростити доступ до необхідної інформації (щодо колишнього функціонального призначення об'єкта; екологічний стан об'єкта; ризики розподілення прав власності на об'єкт; інфраструктурне забезпечення об'єкту та його забезпечення інженерними комунікаціями; тенденції на місцевому ринку нерухомості, компетенції місцевої влади щодо стимулювання інвесторів у використанні покинутих об'єктів. Половина експертів зазначили, що база міститиме інформацію щодо функціонального призначення об'єкта. Далі варіанти відповідей розмістились таким чином: інфраструктурне забезпечення об'єкта та забезпечення інженерними комунікаціями (44%).

Критичне осмислення світового досвіду, системний аналіз моделей відновлення покинутих промислових об'єктів у країнах світу дає змогу визначити декілька важливих етапів у сфері ревіталізації браунфілдів. Етапи реалізації проєктів ревіталізації відрізняються від інших проєктів міського розвитку тим, що є компонент екологічної реабілітації залежно від ступеня забруднення, вимог до очищення. У зв'язку з реалізацією євроінтеграційної стратегії трансформація міської політики має відбуватися на основі імплементації основних принципів спільної регіональної та екологічної політики ЄС у законодавство України. Через необхідність адаптації до вимог ЄС українське законодавство зазнало значних змін за останні роки. Зокрема, у 2018 р. прийнято

Закон «Про стратегічну екологічну оцінку», який передбачає визначення, опис та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків. Процедура екологічного оцінювання містить визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічне екологічне оцінювання, проведення громадського обговорення та консультацій (за потреби – транскордонних консультацій), врахування у документі державного планування звіту про стратегічне екологічне оцінювання, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування. Незважаючи на важливість оцінювання екологічних ризиків та інформування щодо їхнього ступеня потенційних інвесторів, лише 15% респондентів вказали на цей варіант відповіді на запитання щодо інформації, яку міститиме база браунфілдів, що створюється.

Державні та приватні сторони, що зацікавлені у відродженні браунфілдів, стикаються з проблемою оформлення прав власності. Часто власниками активу є декілька окремих осіб, які не мають достатніх повноважень для одноосібного контролю, у зв'язку із чим неможливо прийняти рішення щодо його реновації та управління. Промисловий об'єкт можна експлуатувати частково, без урахування інвестиційного потенціалу. Зазвичай, це адміністративна будівля колишнього промислового підприємства для масової реєстрації юридичних осіб, а виробничі цехи та земельна ділянка не використовуються. В окремих випадках стихійна зміна власників промислових підприємств у роки приватизації призвела до відсутності інформації про власника об'єкта у влади міста. Однак лише 18% респондентів зазначили, що такий варіант планують внести в базу браунфілдів.

Незважаючи на проблеми, які перешкоджають процесам ревіталізації занедбаних територій, випадки ревіталізації об'єктів браунфілд все ж таки були. Більше половини респондентів дали позитивну відповідь на це запитання. Більшість з них (41%) зазначили, що ініціатором перетворень був приватний інвестор. Місцева влада, органи місцевого самоврядування у 33% були ініціатором, у 13% – іноземний інвестор. *Отже, в процесах ревіталізації велике значення мають особливі інструменти покращення інвестиційного клімату, які влада міста може запропонувати інвестору для реалізації проекту у комерційно непривабливому (депресивному) районі міста.* Результати опитування вказують на те, що влада може запропонувати консультації та іншу організаційну підтримку (77%), забезпечити прискорення бюрократичного процесу, щоб надати необхідні документи (56%), розвиток інфраструктури та громадського транспорту (по 39%), інше (10%).

Блок 3. Обмеження, стимулювання та фінансування процесів відновлення браунфілдів

Експертам запропонували відкриті питання про те, що, на їхню думку, затримує активні процеси відродження занедбаних територій, а також що сприятиме активізації процесів перетворення браунфілдів на двигуни економічного розвитку громади. Всі вільні відповіді щодо проблем та шляхів активізації, на які вказали респонденти у своїх варіантах відповідей, у таблицях 1 та 2 згруповано за такими факторами: інституційними, фінансовими, соціально-економічними та екологічними, суспільно-політичними та соціально-психологічними (поведінковими).

На думку експертів, для ефективного використання браунфілдів як ресурсу місцевого розвитку необхідно застосувати такі інструменти: *фінансові* (82%) – отримання коштів у рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, міжнародних організацій, зокрема на екологічне оцінювання, дослідження, та / або очищення покинутого та занедбаного промислового об'єкта; використання коштів ДФРР; *податкових* (67%) – встановлення єдиного податку, який може бути накладений на покинутий промисловий об'єкт; встановлення пільгових ставок загальнодержавних та / або місцевих податків та зборів для юридичних осіб, які реалізують проєкт ревіталізації браунфілду у депресивному районі міста та / або потребує заходів з екологічного очищення (категорії В та С); встановлення податкових канікул для потенційних інвесторів у рамках реалізації проєктів ревіталізації; *адміністративних* (67%) – санкції, штрафи для примушення власника об'єкта браунфілду до очищення та подальшого використання; можливість примусового відчуження земельних ділянок і розміщених на них об'єктів нерухомого майна.

Таблиця 1

Експертне оцінювання факторів затримки активізації процесів перетворення браунфілдів на двигуни економічного розвитку громади

Варіанти відповідей	Кількість відповідей
<i>Інституційні фактори</i>	32
Відсутність нормативного правового статусу браунфілд та грінфілд в чинному законодавстві України	3
Відсутність чіткої державної політики відродження занедбаних територій	5
Відсутність чітких гарантій та можливих пріоритетних заходів для бізнесу, який планує починати процес ревіталізації браунфілдів (звільнення від податків, конкурси на кращі об'єкти, умови вигідного кредитування)	5

Варіанти відповідей	Кількість відповідей
Несприятливий інвестиційний клімат, високий рівень бюрократії та корупції	4
Відсутність стимулювальних пільг та неврегульованість питання щодо податкових преференцій для учасників індустріальних парків	4
Відсутність дієвих механізмів впливу на власників браунфілдів, які не використовують споруди для ведення господарської діяльності, зокрема примусової передачі у власність територіальної громади таких об'єктів (окрім добровільної згоди власника на передачу права власності органам місцевого самоврядування та/або для цілей суспільної необхідності)	2
Проблема правового регулювання права власності на об'єкти браунфілдів	5
Відсутність чіткої містобудівної політики міста щодо розвитку промислових територій	4
Суспільно-політичні фактори	11
Близькість розташування до зони проведення ООС або розташування міста на лінії розмежування, що призводить до неможливості виконання робіт з рекультивації земель ліквідованих підприємств вугледобувної промисловості; обмежує коло потенційних джерел отримання фінансування; зведення нанівець інвестиційної привабливості міста для потенційних інвесторів	10
Проблеми з утворенням ОТГ	1
Соціально-економічні та екологічні фактори	9
Низький рівень економічного розвитку в Україні та регіонах	3
Відтік робочої сили	2
Відсутність кваліфікованих спеціалістів робітничих професій	1
Зношеність інженерної інфраструктури міста та обмежена кількість вільних інженерних потужностей	1
Неможливість виконання робіт з рекультивації земель через високу вартість та/або розташування об'єкта на лінії розмежування	2
Фінансові фактори	7
Брак коштів на реалізацію проєктів відновлення браунфілдів (зокрема на екологічну експертизу та очищення занедбаного об'єкта)	7
Соціально-психологічні (поведінкові) фактори	5
«Індустріальне» мислення людей, для яких перетворення заводу (промислової території) на громадський об'єкт є неприйнятним	1
Незацікавленість власників використовувати браунфілд з користю	2
Низький рівень комунікації між суб'єктами місцевого розвитку	1
Байдуже ставлення державних службовців до бізнесу, який збирається займатися необхідною для країни та міста справою	1

Таблиця 2

Експертні оцінки факторів сприяння активізації процесів перетворення браунфілдів на двигуни економічного розвитку громади

Варіанти відповідей	Кількість відповідей
Інституційні фактори	27
Державна політика, спрямована на активізацію майбутніх інвесторів, стимулювання їх зацікавленості, вдосконалення законодавчої бази в земельній, містобудівній, податковій та інших сферах	18
Удосконалення нормативно-правового та інституційного поля регулювання процесу створення і функціонування індустріальних парків	1
Розширення та поглиблення децентралізації повноважень територіальних громад у частині контролю використання промислових об'єктів з можливістю їх повернення до власності громад (з відшкодуванням коштів таким власникам та/або надання податкових та інших пільг), в т. ч. із залученням іноземних інвестицій (на умовах договору про спільну діяльність, концесії та ін.)	3
Інвентаризація майданчиків браунфілд за основними критеріями: розташування, тип, розмір, право власності, рівень забруднення, можливість використання після відновлення, пріоритети та фінансування, створення загального державного реєстру	2
Вирішення питання права власності на браунфілди та передача браунфілду в руки зацікавлених у розвитку інвесторів	3
Соціально-економічні та екологічні фактори	10
Стабільна економічна та політична ситуація в країні	2
Створення національної програми зайнятості та перекваліфікації, державної програми для створення робочих місць у високотехнологічних секторах економіки	2
Адаптування навчальних закладів до нових можливостей у сфері бізнесу, інновацій та ринку праці	1
Покращення місцевої інфраструктури, забезпечення переходу до сталого виробництва енергії (встановлення генеруючих потужностей відновлюваної енергетики, енергоефективність тощо)	2
Проведення рекультивациі і відновлення родючості ґрунтів у районах, що зазнали негативного впливу в результаті гірничодобувної діяльності, утилізації відходів та стічних вод	2
Забезпечення переходу до сталого виробництва енергії (встановлення генерувальних потужностей відновлювальної енергетики)	1

Варіанти відповідей	Кількість відповідей
Суспільно-політичні фактори	3
Комплексний підхід до вирішення ситуації на територіях, прилеглих до зони проведення ООС, координація зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, спрямованих на відновлення соціально-економічної інфраструктури та розбудови миру	3
Соціально-психологічні (поведінкові) фактори	4
Підприємницька ініціатива, зацікавленість інвесторів	1
Зацікавленість інвесторів – без прогресивних бізнес-ідей та інвестицій ревіталізація об'єктів браунфілд проблематична	2
Зацікавленість місцевої влади	1

Отже, експерти вважають, що активні процеси ревіталізації браунфілдів затримують переважно інституційні фактори, але саме вони можуть сприяти активізації процесів перетворення браунфілдів на двигуни економічного розвитку громади. Для культивування спеціальних інститутів, спрямованих на сприяння активізації процесів перетворення браунфілдів, необхідно розробити та прийняти державну програму, яка відповідає би законодавчим документам у сфері державної політики, спрямованої насамперед на активізацію інвестиційної діяльності, стимулювання зацікавленості вітчизняних та іноземних інвесторів у реалізації проєктів на територіях браунфілд, а також вирішення проблем регулювання відносин власності на такі об'єкти.

Для міст Луганської та Донецької областей поряд з інституціональними факторами протягом останніх років важливими є питання комплексного підходу до вирішення ситуації, пов'язаної зі збройним конфліктом на сході, координація зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, спрямованих на відновлення соціально-економічної інфраструктури та розбудови миру.

Економічні інститути, зокрема інститути, що структурують взаємодію в процесі модернізації економіки регіону, тісно пов'язані з культурою, соціальними цінностями і переконаннями акторів. У цьому контексті культура може розглядатися як один з найважливіших факторів, що визначають перспективи економічного й технологічного розвитку громадського або господарського порядку (Мокур, 2016). Експерти відмічають поведінкові фактори як такі, що затримують процеси ревіталізації браунфілдів. Отже, для активізації процесів відновлення занедбаних об'єктів колишнього промислового використання важливе значення має формування звичок, норм та переконань акторів, які сприяють прийняттю та адаптації нових ідей, практик і проце-

сів, що підвищує цінність діяльності у сфері ревіталізації браунфілдів з метою модернізації економіки регіонів.

Блок 4. Подальше використання браунфілдів

До цього блоку увійшли питання, які стосуються уявлення експертів про подальше використання браунфілдів. Створення зон економічної активності – безперечний лідер серед форм відновлення. 92% експертів вважають таку форму найбільш прийнятною у своїх містах. На думку 36% респондентів, – це створення зелених територій з функцією відпочинку, 31% – нове житло, 21% – створення об'єкта культури.

Серед зон економічної активності експерти надають перевагу новому промислому підприємству (69%) та індустріальному парку (54%), а також змішаній формі використання об'єкта (62%).

У шахтарських містах увага зосереджена на таких специфічних формах відновлення браунфілдів, як впровадження зворотного осмосу для очистки мінералізованої шахтної води до рівня питної; використання шахтної води для обігріву об'єктів соціальної сфери із застосуванням теплових насосів; розвідка, дегазація та видобуток газу метану з куполу «Карабанка» ш-ти Торецька ГП «Торецьквугілля» і подальше використання газу метану в комунальному господарстві.

Переважає більшість експертів (72%) вважає за доцільне та можливе розміщення на території колишнього браунфілду організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб суб'єктів малого та середнього підприємництва (бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, технопарки, фонди підтримки підприємництва, інноваційні та інвестиційні фонди і компанії, консультаційні центри, об'єднання підприємців та інші організації). Такі форми вже знайшли реалізацію в країнах із багатю промисловою спадщиною (рис. 1).

Отже, незважаючи на процеси деіндустріалізації, перспективи подальшого розвитку територій експерти пов'язують переважно із промисловою діяльністю. Тому ревіталізація браунфілдів має відбуватися шляхом їх трансформації у простори розміщення промислових об'єктів, які відповідають сучасному рівню розвитку технологій, мають модернізоване виробництво, спеціалізуються на випуску наукоємної продукції або переробці відходів, розташованих на занедбаній території на принципах циркулярної економіки. Прийнятною формою відновлення браунфілдів респонденти також вважають розміщення об'єктів інноваційної інфраструктури та організацій підтримки малого і середнього підприємництва (бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, технопарки, фонди підтримки підприємництва, інноваційні та інвестиційні фонди і компанії, консультаційні центри, об'єднання підприємців та інші організації).

Рисунок 1

Приклади розміщення організацій на території колишнього браунфілду**Технопарк Глівіце (Польща)**

Технопарк Глівіце побудований на місці шахти, яка закрилася в 1999 р. На реалізацію проекту за підтримки Європейського союзу було витрачено 20 млн. євро, з яких половину суми надав за обов'язковою умовою місцевий бюджет. У створенні парку взяв участь Сілезький технологічний університет. Високий розвиток технічної культури дав основу для організації нових високо-технологічних фірм. Наприклад, Flytronic, відомий своїми розробками ПЗ для безпілотних літальних апаратів, що використовуються в польській армії, Wasko S.A. – одна з найбільших телекомунікаційних компаній в Європі, Infinite Dreams – розробник ігор та офіційних мобільних застосунків для Windows Phone, Symbian, iOS, Android, macOS. Розвинена інфраструктура, послуги з навчання та консультування, а також реалізація міжнародних, центральних і регіональних програм підтримки створюють дружню атмосферу для бізнесу. Активну участь Технопарку Глівіце в розвитку підприємництва в регіоні та за його межами підтверджується потужною співпрацею з технологічними інститутами, університетами, науковими парками, іноземними організаціями і численними реалізованими проектами. Нині в парку працює майже 80 компаній, понад 80% з яких пов'язані із структурами Слезького технологічного університету. (Park Naukowo-Technologiczny Technopark Gliwice, 2021).

Культурно-освітній центр в Генку (Бельгія)

Генк – невелике місто з населенням 65 тис. осіб, який залучив на свої три шахти гірників з усієї Європи. Але після поступового закриття шахт 7 тис. гірників втратили роботу. Територія була очищена власником підприємства, а будинки шахти Winterslag C-Mine класифікуються як історичні. Реалізація проекту тривала з 2005 по 2010 роки. Загальна вартість склала 8 млн. євро, з яких 3 млн. євро – фінансування ЄФРР.

Центр C-Mine побудований на чотирьох взаємопов'язаних сферах: художня творчість: простір для сучасної культури та художніх творів; відпочинок: C-Tour – тур від підземних переходів до шахтних будівель; вища освіта: створення Академії медіа та дизайну (продуктовий і графічний дизайн, анімація і відео, а також безперервне професійне навчання); креативна економіка: створення зв'язків між знаннями, інноваціями і підприємництвом.

Місто розвиває групу пов'язаних ініціатив, використовуючи знання вищої мистецької освіти в Генку з підприємництвом і творчими інноваціями на рівні компаній, які включають: Design Innovation Lab – надає послуги з підтримки компаній, які хочуть включити творчі інновації в розробку своїх продуктів і послуг. Цьому сприяє багатофункціональний простір для творчих проєктів і послуг, включаючи місце для зустрічей і робоче місце Лабораторії інновацій дизайну; для проєктних груп, платформ для спільної роботи, стартапи; для студентів; для навчальних курсів, семінарів; простір для організації інноваційних корпоративних заходів (European Commission, 2010).

Інституційні заходи зі сприяння ревіталізації браунфілдів з метою модернізації економіки старопромислових регіонів

1. Інституційні заходи мають бути спрямовані на культивування спеціальних інститутів сприяння ревіталізації браунфілдів з метою модернізації економіки регіонів, а саме: створенню та успішній діяльності в результаті ревіталізації об'єктів інноваційної інфраструктури та організацій підтримки малого і середнього підприємництва (бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, технопарки, фонди підтримки підприємництва, інноваційні та інвестиційні фонди і компанії, консультаційні центри, об'єднання підприємців та інші організації); сприянню розумної спеціалізації регіону шляхом впровадження інноваційних рішень для поживлення шляхом розміщення промислових об'єктів, які відповідають сучасному рівню розвитку технологій, мають модернізоване виробництво, спеціалізуються на випуску наукоємної продукції або переробці відходів, розташованих на занедбаній території на принципах циркулярної економіки.

2. Необхідно ввести термін «браунфілд» до офіційної лексики на національному рівні. В табл. 3 наведено приклади визначень цього поняття, які вже прийняли міжнародні та національні організації. У процесі вибору найбільш прийняттого для української специфіки визначення має стати визнання можливостей браунфілду у поживленні економічної активності прилеглої території, а не лише нагадування про успадковані територіальні проблеми. Слід зазначити, що завдяки проекту «Інтегрований розвиток міст України» в рамках міжнародної технічної допомоги термін «браунфілд» вже використовується в концепціях інтегрованого розвитку міст².

3. Одним з перших кроків у культивуванні спеціальних інститутів, спрямованих на сприяння активізації процесів перетворення браунфілдів, може бути розробка та прийняття державної програми, яка би встановлювала чіткі національні цілі та стандарти щодо ревіталізації браунфілдів, містила рекомендації з ревіталізації залежно від типів забруднення та напрямів подальшого використання колишнього промислового об'єкта. Основою таких стандартів має бути класифікація A-B-C, яку розробила організація CABERNET. Програма має погоджуватися фз законодавчими документами в сфері державної політики, спрямованої на активізацію інвестиційної діяльності, стимулювання зацікавленості вітчизняних та іноземних інвесторів у реалізації проектів на територіях браунфілд. Фінансування програми може здійснюватися за рахунок коштів, отриманих у рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, міжнародних організацій, зокрема на екологічне оцінювання, дослідження, та/або очищення покинутого та занедбаного промислового об'єкта.

² Концепція інтегрованого розвитку Вінниця 2030. Режим доступу: <https://www.vmr.gov.ua/Lists/IntegratedUrbanDevelopment/Default.aspx>; Концепція інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030» \. Режим доступу: <http://www.2030.poltava.ua/ua/kontseptsiya-intehrovanoho-rozvytku-mista-2030>

Таблиця 3

Тлумачення терміна «браунфілд» у світовій практиці

Організація	Визначення
<p><i>CABERNET – Concerted Action on Brownfield and Economic Regeneration Network, EU</i> (Мережа спільних дій щодо браунфілду та економічного відновлення, ЄС)</p> <p><i>CLARINET – Contaminated Land Rehabilitation Network for Environmental Technologies, EU</i> (Мережа застосування екологічних технологій для відновлення забруднених земель, ЄС)</p> <p><i>World Bank</i> (Світовий Банк)</p>	ділянки землі, які мають такі характеристики: раніше використовувалися; є покинутими або недовантаженими; повністю або частково належать міській території; потребують втручання для подальшого ефективного використання; мають проблеми, які пов'язані з екологічним забрудненням
<i>European Court of Auditors</i> (Європейський суд аудиторів)	колишні промислові та військові майданчики, які часто безхазяйні та забруднені
<i>EPA – U.S. Environmental Protection Agency</i> (Агентство з охорони навколишнього середовища США)	об'єкт нерухомості, розширення, перебудова або повторне використання якого ускладнено екологічним забрудненням
<i>DOE – Department of the Environment, Great Britain</i> (Міністерство навколишнього середовища, Велика Британія)	земля, яка настільки пошкоджена внаслідок промислової чи іншого типу діяльності, що не придатна для використання без заходів щодо її відродження
<i>FCSAP – Federal Contaminated Sites Action Plan, Canada</i> (План дій щодо федеральних забруднених територій, Канада)	залишені, невикористовувані або недостатньо використовувані комерційні або промислові об'єкти, в яких попередня діяльність спричинила забруднення навколишнього середовища, але які ще мають потенціал для оновлення або інші економічні можливості; як правило, розташовані в міських районах
<i>HUD – U.S. Department of Housing and Urban Development</i> (Міністерство житлового будівництва і розвитку міського господарства США)	покинута, непрацююча або недовантажена нерухомість, розширення чи перебудова якої ускладнена екологічним забрудненням

Джерело: складено О.В. Ляхом та М.О. Солдак за [CLARINET, 2003; DOE, 1995, 12; European Court of Auditors, 2013; Government of Canada, 2017; World Bank, 2010.]

Як джерело фінансування програми доцільно розглянути кошти Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР), врахувавши той факт, що в багатьох країнах реалізація проєктів з ревіталізації браунфілдів стала можливою завдяки фінансуванню Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР). Діяльність Європейського фонду спрямована на зменшення економічних, екологічних та соціальних проблем у містах, зокрема на сталий розвиток. Встановлено, що як мінімум 5% ресурсів ЄФРР спрямовується на реалізацію завдань сталого розвитку, а ревіталізація покинутих територій промислового використання є комплексом екологічних, економічних та соціальних проблем.

4. Для ефективного використання браунфілдів з метою модернізації економіки старопромислових регіонів необхідні особливі інструменти та додаткові послуги в межах спеціального режиму господарювання (стимулювання та обмеження): фінансові, податкові, митні, адміністративні.

Фінансові:

- отримання коштів у рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, міжнародних організацій, зокрема на екологічне оцінювання, дослідження, та/або очищення покинутого та занедбаного промислового об'єкта;
- використання коштів ДФРР.

Податкові:

- встановлення єдиного податку, який може бути накладений на промисловий об'єкт, що є покинутим або використовується не повною мірою;
- встановлення пільгових ставок загальнодержавних та/або місцевих податків та зборів для юридичних осіб, які реалізують проєкт ревіталізації браунфілду у депресивному районі міста та/або потребує заходів з екологічного очищення);
- звільнення від оподаткування податком на прибуток протягом п'яти років та сплата лише 50% податку на прибуток протягом наступних п'яти років за умови експортної діяльності (для індустріальних парків)*;
- запровадження ставки ПДВ 3% на імпорт обладнання і комплектуючих для облаштування строком на десять років (індустріальних парків)*;
- запровадження мінімальної ставки ПДВ 3% на імпорт сировини, напівфабрикатів і приладів за умови подальшого виробництва з них кінцевого продукту та експорту не менш як 50% готової продукції (для індустріальних парків)*;

- звільнення від ввізного мита на іноземне обладнання та комплектуючі (для індустріальних парків)*;
- часткове відшкодування експортерам частини відсотків за кредитами на зовнішні поставки (для учасників індустріальних парків)*.

Митні:

- звільнення від сплати ввізного мита (для індустріальних парків, що створені на територіях браунфілдів);
- зарахування на спеціальні рахунки нарахованих сум ввізного мита (для технологічних парків, що створені на територіях браунфілдів, їх учасників та спільних підприємств).

Адміністративні:

- застосування принципу єдиного вікна на оформлення реєстраційних документів;
- санкції, штрафи для примушення власника об'єкту браунфілду до очищення та подальшого використання;
- можливість примусового відчуження земельних ділянок для подальшої реалізації проєкту з ревіталізації браунфілду.

** Відповідно до законопроектів: № 3724 «Про внесення змін до Податкового кодексу України, спрямованих на залучення інвестицій в промисловий сектор економіки шляхом запровадження стимулів в індустріальних парках» і № 3725 «Про внесення змін до Митного кодексу України, спрямованих на залучення інвестицій в промисловий сектор економіки шляхом запровадження інвестиційних стимулів в індустріальних парках».*

5. Індустріальні парки – це інструмент, який у багатьох країнах стимулює економічне зростання та створення інноваційних технологій на території колишніх браунфілдів (рис. 2).

Щоб успішно апробований інструмент залучення інвестицій ефективно використовувався для ревіталізації браунфілдів в Україні необхідні стимули та преференції, державні гарантії, незмінні правила гри та повне сприяння місцевої влади щодо розвитку підприємств на території парку. Наявність законодавчо гарантованих умов функціонування та державної підтримки, обов'язковість, а не можливість, надання державної підтримки за рахунок державного та місцевих бюджетів і наявність чітких процедур їх отримання є дуже важливим для інвесторів.

*Рисунок 2***Досвід індустріальних парків у Польщі**

В Польщі індустріальні парки розташовуються на територіях колишніх машинобудівних заводів, хімічного, металургійного заводу, гірничодобувної території. Парки створюються з метою залучення зовнішніх інвесторів, економічної і соціальної активізації депресивних промислових районів, створення нових робочих місць, розвитку і модернізації інфраструктури, вже розташованої на реструктуризованих територіях. Реалізація проектів стала можливою завдяки фінансуванню Європейським фондом регіонального розвитку (Промисловий парк Бидгощ, Сілезький промисловий парк). Сілезький промисловий парк виконаний у співпраці з факультетом архітектури і містобудування Сілезького технологічного університету в Глівіце, підтримується Маршаллом Сілезької області, Агентством розвитку промисловості, Міністерством економіки та праці; Подляський індустріальний парк в рамках Оперативної програми розвитку Східної Польщі 2007 р., проект зі створення Верхньосілезького індустріального парку реалізовано в результаті Угоди про співпрацю між м. Катовіце, Агентством регіонального розвитку в м. Бельсько-Бяла, Верхньосілезьким Агентством корпоративних перетворень в м. Катовіце і Верхньосілезьким індустріальним парком.

6. Виклики, з якими стикаються українські регіони в частині модернізації економіки, зокрема ревіталізації занедбаних об'єктів колишнього промислового використання, показують, що жоден регіон не в змозі самостійно реалізувати великі інвестиційні проекти, оскільки вони потребують принципово нових знань з проблеми, які можна отримати лише через використання потенціалу інших регіонів. Для цього необхідно максимально використовувати можливості інтеграції у сфері інновацій, науки та освіти, зокрема в рамках реалізації підписаної з ЄС Угоди про асоціацію. З метою формування сучасної політики ревіталізації браунфілдів співробітництво можна розвивати та поглиблювати шляхом:

- обміну знаннями та найкращими практиками щодо політики поводження з промисловими відходами;
- обміну знаннями та найкращими практиками розвитку шахтарських територій з метою сприяння економічному добробуту громад;
- наукового співробітництва у сфері поводження з промисловими відходами на інноваційних засадах, зокрема принципах циркулярної економіки, формування ефективної політики розвитку старопромислових територій завдяки участі установ Національної ака-

демії наук України у відповідних напрямках Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт Європа»;

- обміну інформацією щодо заходів, які вживають Сторони з метою прискорення процесу ревіталізації поствидобувних територій;
- поширення знань, обміну найкращими практиками шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів за всіма етапами реалізації проєктів ревіталізації поствидобувних територій;
- розширення можливості участі України у програмах технічної та фінансової допомоги в рамках програм сталого розвитку Європейського Союзу.

7. Запорукою успіху реалізації інституціональних заходів може бути участь агенцій регіонального розвитку у вирішенні проблемних питань ревіталізації браунфілдів. Прикладом може слугувати досвід Агентства регіонального розвитку Моравії. У сфері відновлення занедбаних об'єктів Агентство грає роль допоміжної установи, складає мапи, реєструє та аналізує ділянки та будівлі, які не використовуються, підвищує обізнаність про можливості використання браунфілдів завдяки публікаціям та рекламним заходам. Агентство діє не лише з метою пошуку успішних рішень завдяки прийнятному використанню браунфілдів та фінансуванню з реалізації проєктів, а й обміну досвідом, який вже отримано, у підтримці відновлення браунфілдів з іншими регіонами Чехії, а також у міжнародних проєктах залучення відповідних фахівців з підготовки документів національного та регіонального рівня, пов'язаних із вирішенням проблемних питань. В Україні з метою ревіталізації браунфілдів використання агенції регіонального розвитку потребують індивідуального підходу на основі вивчення специфічних особливостей регіонів України, масштабів утворення браунфілдів, їхніх характеристик. Адаптація досвіду інших країн з урахуванням інституційних особливостей, індустріального та інноваційного розвитку дасть змогу використати потенціал агенцій регіонального розвитку в напрямку підтримки формування звичок, норм та переконань акторів, які сприяють прийняттю та адаптації нових ідей, практик і процесів, що підвищує цінність діяльності у сфері ревіталізації браунфілдів, а також поєднання державних, регіональних та місцевих ініціатив з інтересами приватного сектору в межах регіонів та громад для відновлення занедбаних територій колишнього промислового використання з метою модернізації економіки регіонів.

Висновки

Деіндустріалізація та трансформація прав власності призвели до утворення браунфілдів – ділянок або об'єктів, які покинуті, де наявні проблеми екологічного забруднення та необхідне проведення заходів для подальшого ефективного використання з метою соціального та економічного розвитку території. Браунфілди часто є джерелом незручностей для довколишніх мешканців, особливо у випадках забруднених ділянок (ризик для навколишнього середовища і здоров'я людини) або занедбаних будівель (ризик аварій, високий рівень злочинності). Подолати ці проблеми можливо шляхом ревіталізації – заміни функцій покинутих промислових об'єктів з урахуванням появи і розвитку нових соціокультурних потреб мешканців міст та відповідно до сучасного рівня розвитку промислових технологій. Ревіталізація браунфілдів призводить до реальних можливостей для міського розвитку завдяки ущільненню міських територій, пожевопоборженню депресивних районів, зменшенню витрат, пов'язаних з розростанням міст (наприклад, погіршення навколишнього середовища, розширення інфраструктури, збільшення транспортних витрат).

Інституційне забезпечення ревіталізації браунфілдів має надавати можливість розглядати занедбані об'єкти як джерело можливостей модернізації економіки старопромислових регіонів шляхом впровадження інноваційних рішень для пожевопоборженню занедбаних територій колишнього промислового використання через трансформації їх у простори розміщення об'єктів інноваційної інфраструктури, організацій підтримки малого і середнього підприємництва, розміщення промислових об'єктів, які відповідають сучасному рівню розвитку технологій, мають модернізоване виробництво, спеціалізуються на випуску наукоємної продукції, управління промисловими відходами на принципах циркулярної економіки.

Як інструмент виявлення проблемних питань ревіталізації старопромислових територій та перевірки гіпотези про необхідність формування її інституційного супроводу для забезпечення модернізації економіки старопромислових регіонів використано метод експертного опитування. Для збору інформації була розроблена анкета експерта, в якій відображені головні питання, пов'язані з цим дослідженням. Мета опитування – формування та узагальнення компетентної думки експертної спільноти щодо розробки відповідних сучасним реаліям заходів державної та місцевої політики у сфері ревіталізації браунфілдів, обґрунтування управлінських рішень з модернізації економіки старопромислових регіонів України, розробки науково-практичних рекомендацій щодо вирішення проблем ревіталізації покинутих та занедбаних промислових об'єктів на національному, регіональному, місцевому рівнях управління.

Результати анкетного опитування експертів дають змогу з'ясувати причини утворення браунфілдів, виразити думку експертів щодо характеристики покинутих та занедбаних об'єктів відповідно до класифікації Світового банку; узагальнити експертні оцінки місцевих стратегій з ревіталізації браунфілдів, проблем стимулювання та фінансування процесів відновлення браунфілдів, а також перспективних форм ревіталізації покинутих та занедбаних об'єктів. У результаті роботи з анкетами отримано такі висновки:

- переважна більшість експертів вважає деіндустріалізацію та процеси трансформації власності головними причинами виникнення браунфілдів. Занедбані території утворились на місці промислових підприємств, що належали до машинобудівної промисловості, виробництва харчових продуктів, текстильного виробництва, добувної промисловості, хімічної та металургійної промисловості, виробництва будівельних матеріалів (галузі розташовано за убуванням відповідно до відповідей експертів);
- в Україні із різним ступенем поширені всі категорії браунфілдів: від тих, що є незначно екологічно забрудненими і знаходяться в привабливому комерційному місці, до тих, які мають слід сильного забруднення, розташовані у непривабливому з комерційної точки зору місці із неактивним ринком нерухомості (наприклад у депресивних містах та районах). Очевидно, що в Україні мають бути розвинені інститути, які необхідні для реалізації всіх форм організації повторного використання браунфілдів;
- незважаючи на відсутність в Україні чітких національних стратегій, цілей та пріоритетів з відновлення браунфілдів міські політики Донбасу все ж таки планують включити це питання до місцевих стратегічних та планувальних документів. Водночас міські політики недооцінюють важливість екологічної реабілітації браунфілдів залежно від ступеня забруднення та, відповідно, вимог до очищення, а також інформування потенційних інвесторів щодо ступеня екологічного забруднення покинутих та занедбаних промислових об'єктів;
- експерти вважають, що переважно інституційні фактори затримують активні процеси відродження браунфілдів, але й з іншого боку, можуть сприяти активізації процесів перетворення браунфілдів на двигуни економічного розвитку громади. Одним із перших кроків у культивуванні спеціальних інститутів, спрямованих на сприяння активізації процесів перетворення браунфілдів, може стати розробка та прийняття державної програми, яка б погоджувалася з законодавчими документами в сфері державної політики, спрямованої на активізацію інвестиційної діяльності, стимулювання зацікавленості вітчизняних та іноземних інвесторів у реалізації проєктів на тери-

торіях браунфілд, встановлювала джерела фінансування проєктів. Для міст Луганської та Донецької областей поряд із інституціональними факторами останніми роками важливістю набули питання комплексного підходу до вирішення ситуації, пов'язаної зі збройним конфліктом на сході, координація зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, спрямованих на відновлення соціально-економічної інфраструктури та розбудови миру;

- незважаючи на процеси деіндустріалізації, перспективи подальшого розвитку територій експерти пов'язують, переважно, із промисловою діяльністю. Тому ревіталізація браунфілдів має відбуватися шляхом розміщення промислових об'єктів, які відповідають сучасному рівню розвитку технологій, мають модернізоване виробництво, спеціалізуються на випуску наукоємної продукції або переробці відходів, розташованих на занедбаній території на принципах циркулярної економіки. Прийнятною формою відновлення браунфілдів респонденти також вважають розміщення об'єктів інноваційної інфраструктури та організацій підтримки малого і середнього підприємництва (бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, технопарки, фонди підтримки підприємництва, інноваційні та інвестиційні фонди і компанії, консультаційні центри, об'єднання підприємців та інші організації).

На сьогодні для активізації процесів ревіталізації браунфілдів необхідно розробити та прийняти державну програму відповідно до законодавчих документів у сфері державної політики, спрямованої на активізацію інвестиційної діяльності, стимулювання зацікавленості вітчизняних та іноземних інвесторів у реалізації проєктів на територіях браунфілд, визначала чіткі національні цілі та стандарти щодо ревіталізації браунфілдів, рекомендації з ревіталізації залежно від типів забруднення та напрямів подальшого використання колишнього промислового об'єкта.

Для ефективного використання браунфілдів з метою модернізації економіки старопромислових регіонів необхідні особливі інструменти та додаткові послуги в межах спеціального режиму господарювання (стимулювання та обмеження): фінансові, податкові, митні, адміністративні.

Великі інвестиційні проєкти з ревіталізації браунфілдів потребують принципово нових знань з проблеми, які можна отримати лише через максимальне використання можливості інтеграції у сфері інновацій, науки та освіти, зокрема в рамках реалізації підписаної з ЄС Угоди про асоціацію.

З метою ревіталізації браунфілдів використання агенції регіонального розвитку потребують індивідуального підходу на основі вивчення специфічних особливостей регіонів України, масштабів утворення браунфілдів, їхніх характеристик. Адаптація досвіду інших країн з урахуванням інституційних

особливостей, місцевих ресурсів індустріального та інноваційного розвитку дасть змогу використати потенціал агенцій регіонального розвитку в напрямку поєднання державних, регіональних та місцевих ініціатив з інтересами приватного сектору в межах регіонів та громад для відновлення занедбаних територій колишнього промислового використання з метою модернізації економіки регіонів.

Список використаної літератури

- Юзвяк, І. Я. (2019). *Деіндустріалізація минулого: Неолібералізм і постсоціалізм у промислових руїнах Солотвина*. Commons. URL: <https://commons.com.ua/ru/deindustrializaciya-minulogo-neoliberalizm-i-postsocializm-u-promislovih-ruyinah-solotvina/>
- Амоша, О.І., Булеєв, І.П., & Залознова Ю.С. (ред.). (2017). *Промисловість України 2014-2016: Невикористані можливості, шляхи відновлення, модернізації та сучасної розбудови*. Інститут економіки промисловості.
- Amosha, O., Lyakh, O., Soldak, M., & Cherevatskyi, D. (2018). Institutional determinants of implementation of the smart specialisation concept: Case for old industrial coal-mining regions in Ukraine. *Journal of European Economy*, 17(3), 305–332. URL: <https://doi.org/10.35774/jee2018.03.305>
- Batunova, E. (2020). Urban shrinkage, aging, and economic change. In: F. W. Leal, A.M. Azul, L. Brandli, P.G. Özuyar, & T. Wall (Eds.). *Sustainable cities and communities. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*. Springer. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-71061-7_102-1
- Ferber, U., Grimski, D., Millar, K., & Nathanail, P. (2006). Sustainable brownfield regeneration: CABERNET network report. *University of Nottingham: L & Quality Management Group*. URL: <https://www.yumpu.com/en/document/read/38906007/sustainable-brownfield-regeneration-cabernet-network-report>
- CLARINET. (2003). *Brownfields and Redevelopment of Urban Areas: A report from the Contaminated Land Rehabilitation Network for Environmental Technologies*. Umweltbundesamt GmbH (Federal Environment Agency Ltd). URL: <https://www.commonforum.eu/Documents/DOC/Clarinet/brownfields.pdf>
- Department of Environment. (1995). *Survey of Derelict Land in England 1993*. HMSO.
- Duží, B., & Jakubínský, J. (2013). Brownfield dilemmas in the transformation of post-communist cities: A case study of Ostrava, Czech Republic. *Human Geographies*, 7(2), 53–64.

- Environmental Protection Agency. (2014). Brownfields. Retrieved March 26, 2019, from URL: https://search.epa.gov/epasearch/epasearch?querytext=Brownfields&areaname=&areacontacts=&areasearchurl=&typeofsearch=epa&result_template=2col.ftl
- Ramsden, P. (2010). *Report of the workshop 'Re-Using Brownfield Sites and Buildings' held at the Regions for Economic Change workshop in Brussels, 21 May 2010*. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/conferences/sustainable-growth/doc/rfec_brownfield_en.pdf
- European Court of Auditors. (2013). «Brownfield» sites: *Better planning needed if clean-ups are to work, say EU Auditors*. Press release of April 18, 2013. European Commission. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_ECA-13-11_en.htm
- Office of the Federal Register. (2016, July 25). Community Reinvestment Act. Interagency Questions and Answers Regarding Community Reinvestment: Guidance. *Federal Register*, 81(142), 48506 – 48556. URL: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/FR-2016-07-25/pdf/2016-16693.pdf>
- Haase, A., Bontje, M., Couch, C., Marcinczak, S., Rink, D., Rumpel, P., & Wolff, M. (2021). Factors driving the regrowth of European cities and the role of local and contextual impacts: A contrasting analysis of regrowing and shrinking cities. *Cities*, 108, 102942. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102942>
- Hann, C., & Hart, K. (2011). *Economic anthropology: History, ethnography, critique*. Polity Press.
- Jigoria-Oprea, L., & Popa, N. (2017). Industrial brownfields: An unsolved problem in post-socialist cities. A comparison between two mono industrial cities: Reșița (Romania) and Pančevo (Serbia). *Urban Studies*, 54(12), 2719–2738. URL: <https://doi.org/10.1177/0042098016655057>
- Krzysztofik, R., Tkocz, M., Spórna, T., & Kantor-Pietraga, I. (2016). Some dilemmas of post-industrialism in a region of traditional industry: The case of the Katowice conurbation, Poland. *Moravian Geographical Reports*, 24(1), 42-54.
- Ionescu-Heroiu, M. (2010). *The management of brownfields redevelopment: A guidance note*. The World Bank. URL: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/754171468295822120/pdf/550090WP0P118011PUBLIC10brownfields.pdf>
- Mirea, D., Vânău, G., Niculae, M., & Dincă, C. (2012). Industrial landscape expansion and evolution in Bucharest's District 4. *Forum geografic*, XI(1), 26-35. URL: <https://doi.org/10.5775/fg.2067-4635.2012.022.i>

- Mokyr, J. (2017). *A culture of growth: The origins of the modern economy*. Princeton University Press. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctt1wf4dft>
- Park Naukowo-Technologiczny Technopark Gliwice. (n.d.). О нас. Retrieved March 1, 2020. URL: <http://technopark.gliwice.pl/o-nas/>
- Perez, A. P., & Eugenio, N. R. (2018). *Status of local soil contamination in Europe: Revision of the indicator «Progress in the management contaminated sites in Europe»*, EUR 29124 EN. Publications Office of the European Union. URL: <http://dx.doi.org/10.2760/093804>

Стаття отримана: 6 квітня 2021 року.
Стаття рецензована: 18 квітня 2021 року.
Стаття прийнята: 5 травня 2021 року.